

چهاردهمین همایش بین المللی خلیج فارس

تهران ۲۸-۲۹ بهمن ماه ۱۳۸۲

• امیر سعید الهی

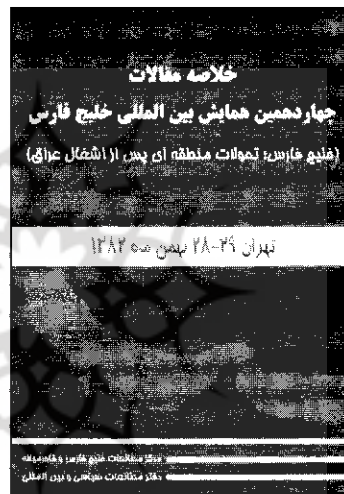
چهاردهمین همایش بین المللی خلیج فارس با موضوع اصلی «خلیج فارس: تحولات منطقه‌ای پس از اشغال عراق» در حالی برگزار شد که اشغال عراق توسط نیروهای مؤتلف یکمین سالگرد خود را به زودی پشت سر می‌گذارد و در عین حال وخامت اوضاع امنیتی در این کشور به عنوان آخرین پایگاه تفکر پان عربیسم و برد منطقه‌ای و داخلی این تحولات ایجاب می‌نماید که آینده این سرزمین که دارای مرز مشترک طولانی با کشورمان است مورد بحث و بررسی بیشتری قرار گیرد.

به همین جهت در همایش امسال نیز موضوع عراق به عنوان موضوع محوری سخنرانی‌ها و مقالات ارسالی، سایر مسائل این آبراه مهم بین‌المللی را تحت الشعاع قرار داده بود.

پژوهشگران و محققان بیست و پنج کشور جهان از جمله آلمان، آمریکا، عراق، آذربایجان، امارات، مصر، پاکستان، ترکیه، روسیه، فرانسه، کویت، سوئد و چند کشور دیگر با ارسال حدود دویست مقاله که پنجاه مورد آن در همایش ارائه شد در سه محور سیاسی - امنیتی، اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی نقطه نظرات خود را در زمینه تحولات منطقه‌ای پس از اشغال عراق اعلام داشتند. در محور سیاسی - امنیتی، ترتیبات امنیتی پس از جنگ و سیاست آمریکا در این منطقه و نیز آینده سیاسی عراق و نقش احتمالی سازمان ملل متحد مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی بود. در محور اقتصادی نیز به مسائل مربوط به انرژی و همکاری‌های اقتصادی در این منطقه و بازسازی اقتصادی عراق توجه شده بود. محور فرهنگی اجتماعی بیشتر به موضوعاتی از قبیل نوسازی مدنی و همزیستی منطقه‌ای، ظرفیت سازی و تأثیر احتمالی تمدن غربی بر منطقه تأکید داشت.

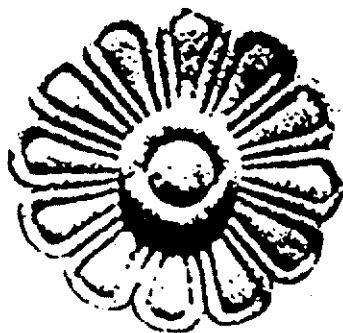
چهاردهمین اجلاس خلیج فارس با پیام ریاست جمهوری افتتاح شد. آقای خاتمی در پیام خود «روی آوردن به رفتارهای سلفه‌طلبانه و اتخاذ روش‌های تحلیل گرایانه و بی توجهی به ریشه‌ها و علل بروز و ظهور پدیده‌ها و فاجعه‌های نوین را از عوامل تهدید این منطقه عنوان نمودند و اضافه کردند که اکنون پس از چند دهه رویدادهای غمبار و تحولات مبتنی بر آتش و خون، منطقه خلیج فارس نیاز به آن دارد که با نگرش و رویکردی نو و مؤثر به درمان این تهدیدهای هولناک حاد و مزمن بپردازد.»

آقای خرازی وزیر امور خارجه در سخنرانی افتتاحیه خود که با تفصیل توأم بود خواستار تشکیل یک دولت فراگیر و منتخب ملی در عراق، خروج هر چه سریع‌تر از اشغالگران، تعیین جدول زمانی انتقال قدرت در

پژوهشگران و محققان بیست و پنج کشور جهان از جمله آلمان، آمریکا، عراق، آذربایجان، امارات، مصر، پاکستان، ترکیه، روسیه، فرانسه، کویت، سوئد و چند کشور دیگر با ارسال حدود دویست مقاله که پنجاه مورد آن در همایش ارائه شد در سه محور سیاسی - امنیتی، اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی نقطه نظرات خود را در زمینه تحولات منطقه‌ای پس از اشغال عراق اعلام داشتند. دو محور سیاسی - امنیتی، ترتیبات امنیتی پس از جنگ و سیاست آمریکا در این منطقه و نیز آینده سیاسی عراق و نقش احتمالی سازمان ملل متحد مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی بود. در محور اقتصادی نیز به مسائل مربوط به انرژی و همکاری‌های اقتصادی در این منطقه و بازسازی اقتصادی عراق توجه شده بود.

محور فرهنگی اجتماعی بیشتر به موضوعاتی از قبیل نوسازی مدنی و همزیستی منطقه‌ای، ظرفیت سازی و تأثیر احتمالی تمدن غربی بر منطقه تأکید داشت.

خلیج فارس در تشخیص تهدید اشتباه کرده است و ثانیاً تاچه مقدار در برابر حرکت نظامی کشورهای بزرگتر و تمهیدات آنان ناکارآمد است. اینک با توجه به تغییرات عمیق در جهان عرب باردیگر این پرسش مطرح می‌شود که آیا زمان مشارکت دو کشور بزرگ منطقه یعنی ایران و عراق با کشورهای دیگر خلیج فارس و شورای همکاری فرا رسیده است یا خیر؟

• امیر محمد حاجی یوسفی: ایالات متحده آمریکا و عربستان پس از اشغال عراق:

آمریکا در حال حاضر در ارتباط با عربستان سعودی دارای سه گزینه است. گزینه اول سرنگونی آل سعود است. گزینه دوم ادامه مناسبات فعلی با عربستان سعودی و نگاه به عربستان به عنوان پمپ بنزین است و گزینه سوم سیاست پیشگیری دموکراتیک است یعنی سردمداران آل سعود در یابند که نباید برخی از سیاست‌های گذشته خود را ادامه دهند. به نظر می‌رسد که آمریکا در این مورد گزینه سوم را انتخاب خواهد کرد.

• ابراهیم منقی: چالش‌های تصاعد یافته در خلیج فارس:

آنچه در این مقاله به بحث گذاشته می‌شود بر این فرضیه تأکید دارد که مداخله آمریکا در عراق و استقرار واحدهای نظامی آن کشور در منطقه، زمینه و بستر با ثبات سازی منطقه‌ای را فراهم نمی‌کند. زیرا باحضور آمریکا زمینه برای فعال شدن نیروهای مقاومت و واحدهای بین‌المللی موازنه گرا فراهم می‌شود و شسرايط نشان می‌دهد که اهداف و رویکردهای آنان برای مقابله با هژمونیک گرایی منطقه‌ای آمریکا در خلیج فارس هماهنگ می‌گردد. این امر چالش‌های امنیتی نوظهور را ایجاد خواهد کرد که بر مشکلات این منطقه خواهد افزود.

• حسین صادقی: کدام طرح برای امنیت خلیج فارس، پس از حمله آمریکا به عراق:

یکی از پدیده‌های بسیار مهمی که در طول تاریخ، دغدغه خودکشورهای منطقه و قدرت‌های بزرگ بوده امنیت این منطقه است. این مقاله ضمن تشریح تحول مفاهیم امنیت بین المللی و منطقه‌ای، پیامد تحولات دو دهه اخیر از جمله فروپاشی اردوگاه شرق، اشغال کویت، رخداد یازده سپتامبر و بالاخره اشغال عراق را بر امنیت منطقه خلیج فارس مورد

عراق، شرکت سازمان ملل متحد در برگزاری انتخابات آزاد و دموکراتیک و بالاخره محاکمه صدام به عنوان جنایتکار جنگی در دادگاه صالحه را خواستار شد.

مجموعه خلاصه مقالات این همایش جمعاً حدود هشتاد و سه مقاله را دربرمی‌گیرد که در زیر نکات اصلی مهم‌ترین مقالات ارائه شده در همایش عنوان می‌شود:

• دکتر محمدباقر حشمت‌زاده: نفت خلیج فارس، چشم انداز انرژی، روابط و رقابت‌های منطقه‌ای و جهانی:

در قرن بیست و یکم، نفت، متغیری شاخص و مؤثر بوده و بخش‌های مهمی از روابط و رقابت‌ها، واگرایی و همگرایی بین‌بازیگران بین‌المللی در آن عصر با توجه به نقش نفت قابل توضیح و تفسیر می‌باشد. بررسی‌ها و برآوردهای انجام شده توسط منابع معتبر جهانی حکایت از تداوم نقش قابل توجه نفت در الگوی مصرف انرژی و رشد اقتصادی جهانی دارد.

• رضا سیمبر: سیاست خارجی ایران در منطقه خلیج فارس پس از سقوط صدام:

شایسته است راهبرد کلان جمهوری اسلامی ایران براساس این فرضیه شکل گیرد که نفت منطقه در امنیت برای صادرات و باقیمت مناسب به بازارهای جهانی ارائه گردد و هیچ عامل تهدیدکننده درون برون منطقه‌ای آن را به مخاطره نیندازد. ترتیبات امنیتی درون منطقه‌ای و شکل دادن به همکاری‌های لازم در این باره از مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد نیاز برای تأمین ثبات آینده محسوب می‌شود.

• علی خرم: سلاح هسته‌ای در نگاه امنیت ملی ایران:

بعد از سرنگونی رژیم صدام، آمریکا تلاش نمود که چهارموضوع سلاح‌های هسته‌ای، حقوق بشر، تروریسم و صلح خاورمیانه را در مورد ایران برجسته نماید. در این مقاله سعی شده که فرمول «عدم تولید سلاح هسته‌ای» و «مسئله امنیت ملی ایران» به بحث گذاشته شده و دولت ایران به شفافیت کامل با آژانس بپردازد.

• عباس ملکی: ایران، عراق و شورای همکاری خلیج فارس: اشغال کویت توسط عراق نشان داد که اولاً تا چه حد شورای همکاری

تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد.

• حامد حافظ عبدالله: عراق در دیدگاه سیاسی آمریکا در منطقه خلیج

فارس:

رویارویی نیروهای آمریکایی با عملیات مقاومت و مبارزه علیه سربازان خود، سبب گردیده تا موضوع نقش نیروهای سیاسی عراق از یک سو و نقش سازمان ملل متحد و کشورهای همجوار منطقه‌ای و عربی در باره ساختار آینده عراق مطرح گردد. این نوشتار تلاش دارد تا راهبرد سیاسی آمریکا در قبال عراق در دوران گذشته و تغییراتی را که منجر به اشغال این کشور توسط آمریکا شد با ذکر عوامل آن تشریح نماید.

• پیپر نوئل: استراتژی امنیتی آمریکا و نفت خلیج فارس:

دگرگون ساختن سیاسی خاورمیانه در قلب استراتژی جدید ملی آمریکا قرار دارد. در جنگ با تروریسم، پیروزی بلند مدت به دست نمی‌آید مگر آن که اکثر کشورهای منطقه یک تغییر بنیادی به سوی سیستم‌های سیاسی بازتر و قابل محاسبه‌تر و نیز اقدام بیشتر برای حکومت قانون و حرکت به سوی آزاد سازی اقتصادی را تعهد نمایند. جنگ در عراق شاید به عنوان اولین گام در اجرای این استراتژی جدید امنیتی تعبیر گردد. به نظر نویسنده مسائل انرژی‌های برای این استراتژی نیستند.

• میشل برونلی: نقش نیروهای بین‌المللی در خلیج فارس: ناتوو

اعضای اروپای غربی:

بعد از شکست استراتژی نظم نوین جهانی و به دنبال حملات تروریسم یازدهم سپتامبر، آمریکا نیاز به تدارک یک دکترین جدید نه تنها برای تأمین امنیت جهان بلکه نخست برای خود آمریکا را احساس کرد. عناوین اصلی دکترین بوش نبرد با تروریسم در تمامی جهان، کمک به کشورهای دیگر در مبارزه با تروریسم، ایجاد رژیم‌های آزاد و دموکراسی می‌باشد.

• امتیاز بخاری: آمریکا نفت و جغرافیای سیاسی خلیج فارس:

بخش بسیار جالب این مقاله محتوی مطالعه ابزار سیاست آمریکا در خلیج فارس برای ثبات کل منطقه می‌باشد و این که چگونه این سیاست با امنیت و ثبات کشورهای عمده منطقه در تضاد قرار می‌گیرد. ملزومات این سیاست تنها به منطقه محدود نمی‌گردد. بلکه سیاست آمریکا استلزامات جدی برای خود سیستم بین‌المللی دارد. این مقاله با این نتیجه که سیاست آمریکا در خلیج فارس بیشتر ایجاد مشکل کرده است تا حل آن پایان می‌پذیرد.

• تیم نیبلاگ: خلیج فارس، تحولات منطقه‌ای پیامد اشغال عراق:

موضوع بحث این مقاله آن است که جنگ نیاز جدیدی را برای انسجام در سیاست اتحادیه اروپا به وجود آورده است. در حالی که در زمان مشابه اختلاف بین کشورهای اتحادیه اروپا بر سر عراق مشکل‌تر از آن بود که

• محمدعلی امامی: نقش قدرت‌های جهانی در منطقه خلیج فارس

با توجه به پیامد اشغال عراق:

تداوم اشغال عراق، بروز بحران‌های منطقه‌ای و امکان تبدیلشان به بحران‌های فرا منطقه‌ای را در پی خواهد داشت. این امر منافع، امنیت ملی و یکپارچگی سرزمینی همسایگان عراق را به شدت تحت تأثیر قرار داده و ساختارهای حکومتی و دولتی موجود رابه شدت آسیب‌پذیر می‌نماید. ضمن اینکه حاکمیت و استقلال کشورهای موجود در این منطقه دستخوش مخاطره گشته است. در سطح بین‌المللی نیز تنش‌ها و رقابت‌های پنهان و آشکار میان قدرت‌های جهانی به نحو بی‌سابقه‌ای افزایش یافته است. همه این عوامل ایجاب می‌نماید که برای مسئله عراق تدابیر لازمی در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای اندیشیده شود.

• م. حاجی زاده: ابعاد پدیدار دورنمای ساخت کریدور حمل و نقل

خزر - خلیج فارس:

مانع اصلی موجود، عدم ارتباط بین خزر و اقیانوس‌ها می‌باشد. احداث کانال بزرگی از اراضی ایران منتهی به خلیج فارس می‌تواند این مشکل را حل کند. این نظر تازگی ندارد. قبلاً نیز تلاش‌های زیادی برای اتصال خزر به اقیانوس بوده و اکنون نیز فروکش نکرده‌اند. قصد ما هم توجیه علمی، اقتصادی و اجتماعی احداث چنین کانال بزرگی می‌باشد.

• داود هرمیداس باوند: آمریکا و عراق بی‌آمدهای آن:

از آنجایی که شبکه‌های تروریسم بین‌المللی خارج از سیستم دولت‌های منطقه‌ای عمل می‌کنند، لذا مبانی حقوقی مندرج در ماده پنجاه و یک منشور ملل متحد کافی بر منع تهدیدات نبوده و آمریکا به همین علت رفع این گونه تهدیدات را (هرچند بالقوه) با حملات پیشگیرانه پاسخ می‌دهد. همکاری قدرت‌های جهانی در آمریکا و اروپا در پذیرش پروتکل الحاقی از سوی ایران و تشویق سایر کشورها در این روند نگرانی‌های امنیتی اسرائیل در رابطه با ایران را مرتفع ساخته است.

• عزت الله عزتی: تحول در تفکرات استراتژیکی قرن ۲۱ و

چشم‌انداز آینده عراق:

چه از لحاظ منابع انرژی و چه به لحاظ مرزهای لرزان، نقش عراق قابل توجه است. روی همین اصل سناریوی اشغال عراق طراحی و اجرا شد و به همین علت و به دلیل ویژگی‌های ژئوپولتیکی عراق این کشور تحت پوشش دستور کار امنیتی جهان به عنوان یک‌بستر مناسب جهت پیاده کردن الگوی ملت سازی انتخاب گردید. الگوی مورد بحث که قرار است در عراق شکل بگیرد قدر مسلم همه کشورهای حوزه خلیج فارس را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

وظایف سازمان ملل در امنیت مشترک در سطح جهانی باید افزایش یابد. سازمان‌های بین‌المللی باید نقش سرنوشت‌ساز در فیصله‌منازعات را برعهده گیرند. در حد امکان، کشورهای بیشتری باید در سیستم دفاع و امنیت مشترک متحد شوند. چرا که دفاع و امنیت یک کشور تنها متکی بر نیروهای خودش غیر ممکن است.

• **سنجای کومار پاندی: مرجع صلح: نیاز به شراکت هند - ایران - روسیه و چین:**

ایران و هند و روسیه توافقنامه کریدور حمل و نقل شمال-جنوب برای تسهیل تجارت بین هند، ایران، آسیای مرکزی و روسیه را قبلاً امضاء کرده‌اند. هند و چین به نفت و گاز وارداتی از این منطقه وابسته هستند و پیشنهادهای برای ساختن خطوط لوله نفت و گاز برای این منظور وجود دارد. روسیه از قیل از طریق یک خط لوله گاز به ایران متصل می‌شود و برای تعمیق بیشتر روابط چند جانبه با تهران در تلاش است. در مدت چند سال گذشته پیشنهادهای برای روابط سه جانبه بین هند، روسیه و چین جهت هماهنگی‌های روابط اقتصادی به عمل آمده است و همکاری میان آنها و ایران می‌تواند در مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی مؤثر باشد.

علاوه بر مقالات فوق مقالات دیگری در همایش مذکور ارائه شد که از آن جمله‌اند:

• **النا ملکوتیان: سیاست عربستان سعودی در منطقه خلیج فارس پس از اشغال عراق.**

• **والریا نیورانی: کرانه‌های خلیج فارس - امنیت انسانی درون نظم اسلامی.**

• **روسلان شمگونف: سیاست آمریکا در خلیج فارس به عنوان عدم ثبات.**

• **نییل پارتویک: سیاست آمریکا در خلیج فارس در محیط پس از جنگ عراق.**

• **یوسف رستم اف: تحولات سیاسی و فرهنگی در منطقه خلیج فارس پس از اشغال عراق.**

ضمن تمجید از اقدام دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه در برگزاری چهاردهمین همایش خلیج فارس اضافه می‌نماید که حدود بیست مقاله که بر طبق برنامه تنظیمی جهت ارائه به همایش انتخاب شده بود در متن خلاصه مقالات گنجانیده نشده است. علاوه بر این، درج خلاصه‌ها نیز از روش مشخصی برخوردار نیست و اسامی صاحب‌نظران و مدعوین خارجی نیز به زبان لاتین درج نشده است که این امر تلفظ اسامی را بادشواری روبرو می‌سازد. امید است در تهیه متن کامل مقالات همایش مذکور نکات فوق مورد توجه واقع گردد.

سیاست متحدی به دست آید. ممکن است روابط اتحادیه اروپا با شورای همکاری خلیج فارس، ایران و کشورهای عرب شرق مدیترانه در نتیجه این موضوع تقویت گردد.

• **لاورنس ساتز: طرح بازار آزاد: یک تحلیل مقایسه‌ای بین آزادسازی اقتصادی در افغانستان و عراق**

این مقاله نشان می‌دهد که در افغانستان و عراق، بازسازی به‌رهبری آمریکا به شدت متأثر از سیاست‌های تعدیل نئولیبرالی است که بسیار افراطی‌تر از آن آمریکا و بریتانیا می‌باشد و عمدتاً بر اصلاح‌شرکت دولتی، سیاست مالی و توسعه بازار سرمایه متمرکز است.

• **عبدالله یوسف سهر: مثلث آینده: نفت، امنیت، بازرگانی:**
در این مقاله سعی شده است تا مؤلفه‌های اساسی ای که کشورهای منطقه را در جهت ایجاد بستر مناسب آینده سیاسی و اقتصادی درخشان سوق می‌دهد، تبیین و تشریح گردد. مؤلفه‌های مزبور در سه بخش نفت، امنیت و بازرگانی به عنوان اضلاع سه گانه مثلث آینده منطقه تشریح می‌گردد.

• **همایون الهی: تهاجم به عراق: تقلا برای هژمونیک گرایی:**
حمله نظامی آمریکا به عراق به بهانه مبارزه با تروریسم انجام گرفت. هدف این مقاله پرداختن به این نکته است که آمریکا در چارچوب مبارزه با تروریسم کوششی را برای آزادسازی از حصار که برای خود ایجاد نموده بود آغاز کرد. حمله به عراق و اشغال نظامی آن در راستای یک برنامه ریزی از پیش تعیین شده با حمله به افغانستان شروع شد. این اقدامات برای خروج از حصار بین‌المللی و بنا بر این تحقق هژمونی آمریکا از طریق مداخلات منطقه‌ای شکل می‌گیرد. این امر از طریق نمایش قدرت و در راستای کنترل منابع انرژی قابل بررسی است.

• **لنارت سوشون: خلیج فارس و تحولات منطقه‌ای در نتیجه اشغال عراق:**

موازنه قدرت در اوراسیا با تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر روابط قدرت بین‌المللی تغییر کرده است. همچنین توان قدرت زمینی در مقایسه با قدرت دریایی در حال تغییر است. از آنجا که منطقه خلیج فارس دارای منابع دائمی انرژی، ملل فقیر و ثروتمند با سیستم‌های دولتی متفاوت، منازعات مختلف محلی، منطقه‌ای و جهانی و تسلیحات نظامی قابل ملاحظه می‌باشد لذا از مناطق مورد توجه قدرت‌های بزرگ جهانی است. این امر اهمیت جغرافیای سیاسی ایران را از طریق شرکت در قدرت جهانی در منطقه به ارمغان خواهد آورد.

• **جمال خاریتو ناشویلی: تمهیدات امنیتی در خلیج فارس بعد از جنگ عراق:**